

АРХІВОЗНАВСТВО

БОРЯК Г.В.

**ПРІОРИТЕТНІ ПРОЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ
ДІЯЛЬНОСТІ АРХІВНИХ УСТАНОВ
В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ****(З доповіді на підсумковій колегії Держкомархіву України, лютий 2007 р.)**

Розглядаються питання ролі і місця документно-інформаційної сфери, архівних установ в інформаційному суспільстві; проаналізовано здобутки і окреслено перспективи діяльності державних архівів щодо запровадження інформаційних технологій, створення єдиної архівної бази даних з доступом до неї через мережу Інтернет, публікацію архівних документів в режимі он-лайн.

На початку ХХІ ст. в документно-інформаційній сфері особливої актуальності набула проблема визначення її ролі та місця в суспільстві, що стрімко змінюється. Така ситуація обумовлена двома чинниками. Один з них - необхідність переходу від "епохи Гутенберга", коли основний обсяг знань людства зберігався в документах на паперових носіях, до ери електронних інформаційних комунікацій. Однак більш важливим є другий чинник: зростаючі вимоги суспільства до науково-інформаційного забезпечення його сталого розвитку. Саме ця обставина вимагає від нас (незалежно від того, хочемо ми цього чи ні) поставити на порядок денний кардинальне переосмислення системи поглядів щодо місця, функцій та структури сучасного архіву та створення нової парадигми діяльності архівно-інформаційних інституцій з урахуванням засадничих реалій сьогодення. Очевидно, найближчим часом нам доведеться це зробити. Адже вже сьогодні ці реалії нав'язують нам стрімкий рух до інформаційного суспільства в усіх сферах суспільного розвитку, - як тих, що завжди відзначалися революційним характером, так і у традиційно консервативних. До числа останніх, безперечно, належить архівна справа, яка є консервативною за самим визначенням, і, на відміну від, скажімо, бібліотечної справи, має справу виключно з ретроспективними інформаційними ресурсами.

Проте давно минув той час, коли архівісти виступали виключно в ролі хранителів ("консерваторів") національної та всесвітньої документальної пам'яті. Нині професія архівіста у розвинутому суспільстві асоціюється скоріше з менеджером інформаційних ретроспективних комунікацій, ніж з охоронцем документальних скарбів. До цього призводить насамперед різке зменшення часового відтинку, що минає між створенням документа і його надходженням до архіву, та поширення нової категорії документів - електронних. Якщо колись йшлося про десятиліття, то для сучасного електронного документа - це лічені секунди.

Зрозуміло, це можливо тільки і виключно в такому суспільстві, яке впевнено і свідомо просувається до ідеалів "інформаційного суспільства" і нині знаходиться на одному з етапів цього історичного шляху.

Про те, що Україна активно включилася до цього процесу, свідчить прийнятий у січні 2007 р. Закон "Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки".

Боряк Геннадій Володимирович - доктор історичних наук, перший заступник голови Державного комітету архівів України.

У ньому, зокрема, прямо наголошується на тому, що *“одним з головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися і обмінюватися ними, щоб надати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному і особистому розвитку та підвищуючи якість життя”*.

У Законі міститься констатація позитивних зрушень упродовж останніх років: *“сформовано певні правові засади побудови інформаційного суспільства: прийнято ряд нормативно-правових актів, які, зокрема, регулюють суспільні відносини щодо створення інформаційних електронних ресурсів, захисту прав інтелектуальної власності на ці ресурси, впровадження електронного документообігу, захисту інформації”*.

Не зупиняючись далі на тексті закону, наведу лише ті завдання, що безпосередньо стосуються нашої сфери. Це:

- *“створення загальнодержавних інформаційних систем, насамперед у сферах охорони здоров'я, освіти, науки, культури, охорони довкілля;*

- *збереження культурної спадщини України шляхом її електронного документування;*

- *захист інформаційних прав громадян, насамперед щодо доступності інформації, захисту інформації про особу, підтримки демократичних інститутів та мінімізації ризику “інформаційної нерівності”*.

Як один з основних напрямів розвитку інформаційного суспільства в Україні визначено створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів на основі врахування національних, світоглядних, політичних, економічних, культурних та інших аспектів розвитку України.

Нарешті, Закон містить і пряме доручення нам щодо *“створення в електронній формі архівних, бібліотечних, музейних фондів та інших фондів закладів культури, формування відповідних інформаційно-бібліотечних та інформаційно-пошукових систем з історії, культури, народної творчості, сучасного мистецтва України тощо;*

збереження в електронному вигляді рідкісних даних, що зберігаються на носіях, які можуть зіпсуватися чи зруйнуватися, із визначенням умов їхнього збереження;

запровадження ІТ у бібліотеках, архівах, музеях та інших закладах культури, що сприятиме забезпеченню повного і постійного доступу населення до надбань культури, писемності, традицій та звичаїв [...];

переведення в електронну форму національних надбань у сфері культури та мистецтва”.

Як бачимо, на перспективу до 2010 р. законодавець визначив цілу низку завдань, що мають стати обов'язковим для нас саме у сфері інформаційно-комунікаційних технологій.

У практичній площині реалізацію цих завдань пропонується розглянути послідовно у трьох сферах, точніше на трьох рівнях:

1. На рівні фонду.

2. На рівні опису.

3. На рівні документу.

Отже,

1. На фондовому рівні - це завершення роботи зі створення Національного електронного фондового каталогу і надання до нього доступу через Інтернет за галузевою програмою "Архівні фонди України". Це - верхній рівень Національної архівної інформаційної системи (нагадаю, у складі НАФ - 220 тис. фондів). На сьогодні ми впритул наблизилися майже до стовідсоткового наповнення локальних сегментів фондових каталогів у кожному архіві (маємо 84% від усього масиву фондів). Отже, на черзі - інтеграція усього, що зроблено архівами за останні роки, до єдиної бази з доступом до неї через мережу Інтернет у відділі інформаційних технологій Держкомархіву. Вирішення цього амбітного завдання потребуватиме залучення групи висококласних спеціалістів і, звичайно, коштів.

Довідково: Архівний портал ЮНЕСКО подає дані про 96 довідкових (фондових і тематичних) баз в архівному сегменті європейського Інтернету. За останні роки їхня кількість подвоїлася. Серед них досі немає жодної української бази (нагадаю, в наших архівах функціонують понад 80 локальних баз даних, але без доступу ззовні). Водночас, якщо говорити про наше найближче оточення, то лише російські архівісти за два останніх роки виставили в Інтернет електронні каталоги: *Путівники по російських архівах*, *Архів кінодокументів Центральної студії документальних фільмів*, *Кінокаталог РДАНТД*, *Фотодокументи РДАНТД*, *Телефонд*, *Радіофонд Держстелерадіофонду*, *документальні фільми РДАКФД*, *відеофільми РДАКФД*, *Фотодокументи ЦДКФФД (СПб.)*, *Політичні репресії в Сибіру (Омська обл.)*, *Репресовані поляки (Алтайський край)* тощо.

Відсутність у нас архівних баз даних з доступом через Інтернет певною мірою компенсується іншим потужним довідковим масивом. - у Мережі представлено усі без винятку путівники й анотовані реєстри описів фондів, що побачили світ у галузевій серії "Архівні зібрання України" з 2000 р. (30 томів), а також інші довідники - загалом 58 томів електронних видань загальним обсягом понад 25 тис. книжкових сторінок.

Нині ми ведемо консультації з американською компанією East View щодо проекту, який може інтегрувати усі путівники і довідники в одну потужну базу даних. Російські колеги це вже зробили саме з цією компанією у минулому році і виставили цю базу на своєму порталі.

2. На рівні опису мова йде про створення електронного комплексу описів архівних фондів - основного інструменту пошуку документної інформації з наданням, знов-таки, *відкритого доступу* до них через мережу Інтернет. Публікація оцифрованих описів (інвентарів) в Інтернеті стає магістральним шляхом для багатьох архівних служб і національних архівів провідних країн світу. Першими завершать цю роботу, очевидно, канадські архівісти, - за експертними оцінками, їм потрібно для цього лише 5-7 років. Польські колеги вже представили в мережі понад 13 тис. інвентарів (більше 15% усіх описів); на завершення роботи вони відводять собі з чверть століття. Масштаби НАФ України у десять разів перевищують польський Національний архівний фонд.

Обсяг описів у наших архівах становить не менше 300 тис. одиниць (це 7,3 млн. аркушів), з яких 30 тис. описів (майже 1 млн. аркушів!) досі існують лише в рукописному вигляді (це або архівні, або діловодні інвентарі). Наші перспективи оцінюються кількома десятиліттями і подальше зволікання з початком цієї роботи збільшує наші шанси стати архівними аутсайдерами у світі.

Відповідна галузева програма "Архівні описи України" найближчим часом має бути розроблена Держкомархівом. В принципі, за умови фінансування Державної програми розвитку архівної справи до 2010 р. і відповідних регіональних програм

упродовж найближчих трьох років ми могли б створити матеріальну базу для реалізації цього завдання і розпочати оцифровування описів (паралельно з оцифровуванням документів) у кожному архіві на власному обладнанні.

3. На подокументному рівні це публікація текстів документів у режимі он-лайн. Ми маємо усвідомити, що такі поняття, як цифрова епоха, цифрова культура, цифрове суспільство, цифрові бібліотеки і архіви, оцифрована спадщина стають невід'ємними атрибутами щоденного життя і побуту сучасного цивілізованого соціуму. Величезні масиви оцифрованих документів систематично насичують архівний сегмент Інтернету. Від власне інформаційного суспільства (по суті, це вже пройдений етап) людство переходить до його вищої стадії - суспільства Знання.

Не випадково одна із стратегічних резолюцій останнього всесвітнього архівного форуму - Міжнародної конференції Круглого столу архівів в Курасао (листопад 2006 р.) наполегливо рекомендує співтовариству звернути особливу увагу на *"публікацію архівних документів в режимі он-лайн"* як основний засіб *"представлення документів світові"*.

Довідково: 2000 р. програми оцифровування в бібліотеках і архівах проголошено складовою стратегії ЮНЕСКО щодо *"вільного обміну знанням і інформацією і вільного доступу до них"*.

У 2003 р. Генеральна конференція ЮНЕСКО прийняла Хартію про збереження цифрової спадщини. Перша стаття Хартії проголошує цифрову спадщину спільною спадщиною людства, яка, постійно збільшуючися, може існувати в будь-якій мові, в будь-якій частині світу і може стосуватися будь-якої сфери знань людства і форм вираження. Друга стаття проголошує, що вільний доступ населення до цієї спадщини є метою її збереження. Далі йдеться про запобігання втратам, зокрема забезпечення спадковості цифрової спадщини, тобто вжиття певних заходів протягом усього життєвого циклу цифрової інформації - від створення до надання доступу; розробку стратегії і політики у сфері збереження цієї спадщини спільними заходами держав-учасниць.

Російські колеги з РДАСПІ минулого року блискуче реалізували масштабний міжнародний Інтернет-проект *"Архів Комінтерну"*, виставивши у Мережу понад 2 млн. аркушів оцифрованих документів. Нині успішно реалізується інший спільний проект ДАРФ з Бундесархівом - оцифровування архіву РВАН. РДАКФД завершив повне оцифровування фотодокументів і переключився на кінодокументи. Білоруські архіви слідом за Національною бібліотекою РБ вже замовляють і встановлюють цифрові камери німецької фірми Zeutschel, визнані найкращими у світі.

Що маємо ми? Обсяг оцифрованих документів в українських архівах ледве сягає 150 тис. аркушів (це архів Розенберга з ЦДАВО, одна колекція Держархіву Вінницької області, мізерні поки що масиви, що створюються у рамках *"мормонських"* проектів, трохи більше 20 тис. аркушів документів, оцифрованих під час проведення експерименту в Донецьку, про що йтиметься нижче). Щодо обладнання, то ми маємо одну-єдину стаціонарну професійну цифрову камеру в Державному архіві Донецької області, кілька пересувних камер від мормонів і одну професійну камеру у Києві (вона належить сервісній компанії *"Архівні інформаційні системи"*, що обслуговує цифрові проекти архівів).

Ще один аспект: оцифровування стає надійним інструментом максимального обмеження руху оригіналів рідкісних документів, а відтак - засобом уберегти їх від ушкоджень і викрадення на тлі глобальної загрози архівних крадіжок. Саме з цією, передусім, метою провідні бібліотеки і архіви світу розпочали масове оцифровування

рідкісних колекцій; тому минулого року у Донецьку було розпочато сміливий експеримент з видавання до читального залу документів виключно у вигляді цифрових копій.

У цій ситуації до кардинального поліпшення технічної бази (а це було передбачено Державною програмою розвитку архівної справи на 2006-2010 рр.), єдиним цілком посильним шляхом публікації документів в Інтернеті з мінімальними матеріальними затратами стає підготовка онлайн-виставок цифрових копій документів. Загалом у такий спосіб в Інтернеті удоступнено понад 4,5 тис. документів НАФ, серед яких значний масив становлять фотодокументи - яскраві і привабливі для відвідувачів візуальні дороговкази по різних епохах, які легко вводять відвідувачів у ту чи іншу проблематику. Не можна не відзначити певний поступ у регіональних архівах - упродовж останніх двох років у Донецьку, Запоріжжі, Луганську, Миколаєві, Одесі, Севастополі, Сумах, Херсоні, Черкасах, Чернігові в Інтернет виставлено понад 400 документів у складі чотирьох десятків виставок. Для порівняння: на порталі Держкомархіву представлено 44 виставки із майже 4 тис. документів, переважно з центральних архівів (причому майже половина з них з'явилася у минулому році).

У тематиці онлайн-виставок чітко вирізняються два блоки. Перший складають ключові, переламні події вітчизняної історії - Голодомор, голод 1921-1922 та 1946-1947 рр., національно-визвольні змагання ХХ ст., передусім - Українська революція; Друга світова війна; Голокост; тоталітаризм, масові політичні репресії; історія державотворення; здобуття незалежності; історія Конституції, вибори Президента України 2004 р. та інш. Другий - це, передусім, регіональна історія, краєзнавство, пам'ятні дати місцевого значення, персоналії, пам'ятки історії, архітектури.

Технічні, редакційні і візуальні параметри, формати публікації, умови використання матеріалів документальних виставок в Інтернеті широко варіюються, вони досі не уніфіковані і не унормовані, цей напрямок розвивається у нас поки що стихійно. На це, звичайно, треба нам усім звернути увагу.

Зазначу, що зарубіжні аналогі віртуальних документальних виставок, як правило, вирізняються наявністю елементів високих технологій (подеколи вони готуються у звуковому форматі, з музичним супроводом), містять тексти екскурсій, а не лише підтекстівки до документів. З часом, сподіваюся, і ми зможемо розміщувати на наших сайтах високоякісні інформаційні продукти.

Загалом, з огляду на те, що онлайн-публікація документів в Інтернеті у складі онлайн-виставок є, повторюю, єдиним посильним для нас напрямком оприлюднення наших інформаційних ресурсів, що не потребує серйозних коштів, цю роботу слід визнати однією з найпріоритетніших в інформаційній діяльності архівних установ.

Повертаючися до окресленої вище тріади амбітних завдань, зазначу, що реалізувати її в повній мірі можна лише за умови кардинальних зрушень у їх матеріальному забезпеченні. Але з нашого боку має бути, як мінімум, добра воля і усвідомлення як загальної стратегії розвитку, так і нашого нинішнього місця у світовому інформаційному просторі й у світовому архівному співтоваристві, інтегральною частиною якого ми таки є.

Про те, що інформаційна діяльність в цілому вже усвідомлюється нами як пріоритетний напрямок повсякденної роботи, свідчать результати недавнього опитування. Середній показник бюджету робочого часу на ці види робіт по галузі у 2006 р. склав 32%; у ЦДАГО, держархівах Волинської, Дніпропетровської, Івано-

Франківської, Луганської, Одеської, Рівненської, Сумської областей та м. Севастополь - до 40%, а в держархівах Закарпатської, Запорізької, Черкаської областей - навіть більше половини всього бюджету робочого часу. Держархів в АРК, держархіви Полтавської, Сумської, Харківської, Черкаської областей планують збільшення уваги до інформаційної роботи. І лише декілька архівів подали цифру у 10-20%.

Говорячи про традиційні форми інформаційної роботи - видавничу сферу, - слід наголосити, що тут і надалі безумовним пріоритетом залишається підготовка путівників та інших довідників у рамках галузевої програми "Архівні зібрання України". Передусім, наш святий обов'язок перед суспільством - забезпечити усі державні архіви максимально вичерпними та інформативними путівниками та анотованими реєстрами описів нового покоління.

На сьогодні наш спільний доробок становить понад 30 томів довідників, якими забезпечено 5 центральних та 10 обласних архівів + місто Севастополь. Завершують підготовку ще 5 обласних архівів + місто Київ. Проте дев'ять областей залишаються і досі абсолютно білими плямами на карті України, це - Крим, Вінницька, Рівненська, Львівська, Івано-Франківська, Харківська, Київська, Житомирська, Запорізька області. Досі не завершили роботу два провідних київських архіви - ЦДІАК і ЦДАВО, в той час, як ЦДІАЛ, наприклад, тричі видавав свій путівник (включно з перекладом польською мовою). Динамічно ведеться робота над путівниками і реєстрами описів у Чернігові, Херсоні; Полтавський архів став першим архівом, що спромігся опрацювати анотований реєстр фондів радянського періоду (це виявилось непростим завданням для усіх без винятку архівів). Не можна не відзначити перший і єдиний на сьогодні муніципальний довідник - Реєстр описів Архівного відділу Маріупольської міськради, що вийшов у нашому серійному оформленні.

На всіляку підтримку і популяризацію заслуговує ініціатива Державного архіву Донецької області щодо підготовки довідника "Архівні установи Донецької області". Адже у кожній області на сьогодні функціонує кілька десятків архівів - це державні і муніципальні архівні установи, а також трудові архіви. У такий спосіб ми серйозно поглиблюємо рівень репрезентативності серії довідників "Архівні зібрання України".

Наступним пріоритетом є завершення роботи над другим томом зведеного путівника "Архівні установи України", який вперше за всю історію архівної справи має представити у систематизованому вигляді дані про "позаархівну" частину НАФ, що зберігається за межами державних архівів - у бібліотеках і музеях. Безпрецедентну за масштабами роботу (обстеженню підлягала майже тисяча установ, опрацьовано 427 описових статей) державними архівами областей проведено надзвичайно організовано і на загал якісно. Чого не можна сказати про центральні архіви, які не впоралися із завданням або просто проігнорували його: із 66 запланованих описових статей ними опрацьовано лише 2(!).

Повністю завершено роботу над першим томом Національного реєстру втрачених та переміщених архівних фондів (Друга світова війна); на черзі - наступний том про повоєнні втрати і переміщення, в тому числі - до інших держав.

Якнайшвидшого завершення потребує фундаментальний довідник, над яким ми усі працювали кілька років, - "Реєстр розсекречених архівних фондів України". 2006 р. його електронна версія у 3-х томах побачила світ на порталі Держкомархіву, і відтоді вона користується величезною популярністю. Ці три книги другого тому, що охоплюють державні архіви областей, міст Києва і Севастополя, Держкомархів передбачає видати до 90-літнього ювілею державної архівної служби. Перший же том, де мають бути представлені центральні архіви, досі гальмується через неготовність

розділу по ЦДАВО. Нагадаю, останній путівник по цьому архіву видано майже чверть століття тому.

Наступний зведений довідник, над яким працюють фахівці, орієнтований передусім на практичні потреби самих архівістів. Йдеться про *“Зведений каталог метричних книг державних архівів України”*. Його підготовка - це надзвичайно копітка робота, вона потребує посиленої уваги з боку керівників. Потребує завершення ще один довгобуд - *“Каталог колекцій мікрофільмів та інших копій зарубіжної Україніки у державних архівах України”*, який, нарешті, має вирішити завдання реєстрації копійних матеріалів, отриманих свого часу із зарубіжних архівів, починаючи з 60-80-х років.

Продовжуючи цей довідковий ряд, зазначу, що Інститут розпочинає роботу над оригінальним довідником - *“Архівна Україніка у федеральних архівах Росії”*. Це буде переклад описових статей певної категорії фондів із російських путівників, що містять Україніку.

2006 р. за завданням Президента України державні архіви розпочали безпрецедентну роботу - опрацювання зведеного Реєстру фондів меморіального характеру, до яких на першому етапі віднесено документальні джерела про Голодомор 1932-1933 рр. У зв'язку з прийняттям Закону України *“Про Голодомор”*, низки Указів Президента держави та доручень Кабінету Міністрів, ця робота набуває дедалі більшої державної ваги. З областей вже почали надходити матеріали до реєстру: зокрема, частину фондів опрацювали державні архіви Одеської та Тернопільської областей.

На черзі - аналогічна робота з фондами про інші історичні події ХХ ст. - визвольні змагання, розкуркулення, переселення, депортації та інші.

Наступний масштабний архівно-пошуковий інформаційний проект - це *“Український мартиролог ХХ ст.”*, започаткований урядовим дорученням, а саме - рішенням Організаційного комітету з підготовки та відзначення Дня пам'яті жертв голодоморів та політичних репресій від 17 листопада 2006 р. Серед виконавців проекту - Держкомархів, Український інститут національної пам'яті, СБУ, МВС.

Метою проекту є розміщення на веб-порталі Держкомархіву портретного ряду та стислих біографічних даних про жертви політичних репресій 1920-1950-х років, створення таким шляхом інтегрованої бази даних на всі жертви політичного терору в Україні. Проект має бути реалізований протягом 2007-2008 рр., надалі база поповнюватиметься, аж поки не стане вичерпним мартирологом усіх жертв політичних репресій ХХ ст. в Україні.

Зрозуміло, цей проект не виник на порожньому місці, він є підсумком майже 20-річної роботи державних архівів, розпочатої ще 1989 р., а особливо після прийняття Закону України *“Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні”* (1991). Регіональні та тематичні бази даних на репресованих нині функціонують практично в усіх архівах, які прийняли на зберігання архівно-слідчі справи та інші документи, що стосуються перебігу і наслідків політичних репресій (всього 168,8 тис. справ). Інтегрована база має забезпечити інтелектуальний доступ до архівних документів про репресії з мережі Інтернет.

Крім наявних в архівах баз даних на реабілітованих громадян України, є матеріали, що готувалися для обласних редколегій *“Реабілітовані історією”*. Під час опрацювання фондів (колекцій), які утворилися внаслідок передавання до державних архівів матеріалів колишнього КДБ УРСР, слід керуватися науково-методичними порадами, що містяться у виданні *“Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання”* (К., 1998). Можливе залучення інших фондів, де

міститься інформація про факти репресій проти громадян (фондів особового походження, партійних органів). Зрозуміло, поточне виявлення можна проводити паралельно з виконанням запитів реабілітованих та членів їх родин.

Кілька слів про розсекречування документів. Після широкомасштабного і масового розсекречування документів, проведеного державними архівами наприкінці 80-х - на початку 90-х років, спостерігався поступовий спад у цій роботі у середині - наприкінці 90-х. Перегляд грифів секретності в державних архівах поживався у 2003-2005 рр., особливо після прийняття рішення колегії Держкомархіву України від 25 січня 2005 р. *“Про стан та перспективи розсекречення документів у державних архівах”*.

Безпрецедентним явищем на теренах колишнього СРСР стала ліквідація два роки тому режимно-секретного органу у ЦДАГО: колишній архів ЦК КПУ став повністю відкритим і публічним у прямому сенсі цього слова. Серйозним поштовхом до активізації роботи щодо перегляду грифів секретності матеріальних носіїв інформації колишнього СРСР відповідно до вимог чинного законодавства стало нещодавнє доручення КМУ, за яким на завершення цієї роботи відведено, по суті, всього один рік. У державних архівах на таємному зберіганні, всупереч законодавству, досі залишаються значні масиви документів, що не містять державної таємниці. Передусім, це документи радянського періоду і періоду нацистської окупації. За походженням і галузевою ознакою це переважно документи органів влади та управління, правоохоронних органів, засобів масової інформації, економіки, промисловості, транспорту, будівництва, зв'язку, сільського та лісового господарства, соціального забезпечення, освіти, науки, охорони здоров'я тощо. Подекуди, що вже зовсім неприпустимо, на таємному зберіганні залишаються документи дорадянського періоду. До очевидних казусів, що свідчать про нагальність вирішення комплексу проблем із перегляду грифів таємності, можна віднести, наприклад, зберігання на обмеженому режимі доступу в одному з архівів справи з протоколами комсомольських зборів режимно-секретного відділу державного архіву, на яких приймалися соціалістичні зобов'язання на 1946 р. Або переліків документів архіву про селянські заворушення у другій половині XIX ст.

Основна проблема у розсекречуванні цих документів - відсутність фондоутворювачів або їх правонаступників, відсутність режимно-секретних органів у правонаступників, що унеможливує участь їхніх фахівців у роботі експертних комісій. Подеколи це просто відсутність доброї волі і бажання у правонаступників брати участь у розсекречуванні.

Незважаючи на це, нині у цій роботі спостерігається позитивна динаміка, особливо в архівах областей, яку, безумовно, треба зберегти і надалі. Якщо на початок 2005 р. обсяг справ на таємному зберіганні в цілому становив 1,1%, то за рік він зменшився до 0,9%, а нині складає 0,55% (це близько 200 тис. справ у 30 державних архівах). Енергійно останнім часом працювали колеги в ЦДНТА, на Волині, у Кіровограді, Донецьку, Дніпропетровську, Харкові, Херсоні, Черкасах, Чернівцях, Чернігові, Одесі, Черкасах. В Криму цей показник доведено до 0,0002% (!). Повільно ведеться робота у ЦДАМЛМ (де взагалі не може бути таємних документів), жодного поступу не спостерігалось у ЦДАВО і на Закарпатті. За експертними оцінками (без галузевих архівів), питома вага таємних документів може бути зменшена, як мінімум, до 0,1% (як це є, наприклад, у Луганську).

Для порівняння зазначу, що у федеральних архівах РФ не менше 50% документів XX ст. досі перебуває на таємному зберіганні; у Казахстані цей показник перевищує

5% обсягу Національного архівного фонду республіки.

Загалом, у громадянському суспільстві надзвичайно важливим інструментом формування конкретних напрямків інформаційної діяльності державних органів і установ є громадська думка, характер попиту на інформацію, іншими словами, - виклики суспільства, які потребують адекватного реагування. Статистика відвідування інтегрованого електронного інформаційного ресурсу державних архівів - веб-порталу Держкомархіву, - попри відсутність сучасних пошукових засобів (тобто електронних каталогів), свідчить про надзвичайну популярність наших архівів у користувачів в усьому світі. Передусім, обсяг порталу за минулий рік збільшився майже удвічі і складає нині близько 9 тис. сторінок (або файлів). Зафіксовано 622 тис. візитів до віртуального читального залу, під час них було зроблено близько 6 млн. запитів до порталу. Пересічний користувач протягом одного візиту робить десять запитів, тобто звертається до десяти окремих файлів порталу. Загальний обсяг використаних при цьому інформаційних ресурсів становить близько 2 млн веб-сторінок (490 ГБ), що у 225 разів перевищує фізичний обсяг самого порталу. Отже, щомісяця до "Архівів України" зверталися понад 50 тис., щодоби - бл. 2 тис. користувачів. Щохвилини фіксувалося 10-12 запитів громадян.

Структура запитів, з якими до нас звертаються, вимагає від нас посиленої уваги до супроводу і наповнення саме тих розділів, які користуються найбільшим попитом. До найбільш рейтингових належить розділ "Документальні виставки on-line" (зафіксовано понад 350 тис. запитів). Друге місце традиційно посідає розділ "Архіви України" - електронний довідник про склад і зміст архівних фондів (бл. 150 тис. запитів). На третьому місці - "Голодомори в Україні" (бл. 100 тис. запитів). Далі у переліку найбільш запитаних розділів - "Нормативна база", "Публікації на сайті" (переважно - електронні версії путівників і анотованих реєстрів описів), "Новини" та "Анонси".

Поза увагою залишилися багато інших важливих проблем інформаційної сфери, зокрема щодо археографічної діяльності архівів, взаємодії з академічними дослідниками і інституціями, міжнародних видавничих проектів гуманітарної місії архівів у формуванні напрямків історичних досліджень через оприлюднення нових масивів інформації, громадянської відповідальності, громадянської позиції і дотримання Кодексу етики архівіста.

Отже, стрижньовим завданням нашої інформаційної діяльності залишається забезпечення державної політики у сфері архівної справи і діловодства, збереження тих гуманітарних ціннісних орієнтирів, що їх виробило суспільство за останні півтора десятиліття, зокрема шляхом надання громадянам вільного доступу до ретроспективних інформаційних ресурсів держави, основний сегмент яких зберігається у державних архівах.

There are viewed questions of role and place of document and information sphere and archive institutions in information-oriented society. There are analyzed results, determined future trends of activity of state archives as for introduction of information technologies, creation of the united archive database with Internet easy access, on-line publication of archive documents.